

KÉNYSZERKIVÁNDOROLTATÁS

ÍRTA
GAÁL JENŐ

KÜLÖNNYOMAT
A „KÖZGAZDASÁGI SZEMLÉDBŐL”

Kényszer-kivándoroltatás.

A múlt hónapokban a belföldi közvéleményt, sőt egy ideig a külföld elfogulatlan sajtóját is huzamosabban foglalkoztatta Dúca oláh külügyminiszternek az ottani kivándorlási üzelmek és visszaélések tárgyában hozzáintézett interpellációra február hó 12-én adott feleletében rajta megesett sajátságos, de nagyon jellemző elszólás. Szerinte az oláhországi kisebbséghez tartozó elemeknek, persze elsősorban a magyaroknak, a tengerhajózási vállalatok által kivándorlásra történő csábítása, s ennek bármily módon történő hathatós előmozdítása az oláh hazafiság szempontjából nem elítélendő törekvés. Az ellenzéknek arra a vádjára, hogy a magyarokat és németeket mindenféle nyomással, atrocitásokkal s általában a kisebbségeknek embertelen kezelésével kivándorlásra kényszerítik, egyetlen mentegető szava sem volt, mert azt a későbbi egyszerű kijelentést, hogy az oláh kormány mindenben korrekt eljárást tanúsít, ilyennek senki sem fogadhatja el. Akik nálunk az Erdélyben és elszakított más részeinkben követett kisebbségi politikát csak némi figyelemmel is kísérik, azt, hogy az oláh liberális kormányzat egyszerűen a nem kívánatos elemek gyérítésére, különösen a magyarok kipusztítására van beállítva, már régebben tudhatták. Bőséges bizonyítékokat szolgáltat arra, hogy az ottani úgynevezett, birtokreform, a közoktatási, közművelődési és egyházi politika, a közigazgatás és a kivándoroltatás minden módja ennek az irányzatnak a szolgálatára van berendezve. Abban a szerződésszegés bátorságán s a kegyetlenségén kívül csak még az agyfűrt leleményességet lehet bámulni. Hogy a kisebbségek védelmére az állami szuverenitást megszorító nemzetközi feltétlen kikötések léteznek, azt mindenki jól tudja. Leírhatatlan az a nyomor, szenvedés és megaláztatás, melyet fajtestvéreinknek ott el kell tűrni, ha azokat elbírák. De a megélhetés elvonása, az emberies megbecsültetés, a vagyon-, a személyes szabadság és közbiztonság hiánya olyan kényszereszközök, melyek végső elemzésben és valósággal semmiben sem különböznek attól a brutális kényszertől, mellyel a közép- és újkor határától kezdve egészen a legújabb időkig a legembertelenebb módon kormányzott államok békés, hasznos, néha legbecesebb, sőt nélkülözne-

tétlen polgáraikat tömegesen kiűzték és e végből a kivándorlásra kényszerítésnek különböző rendszereit teremtették meg. Ethikai szempontból a nyílt, őszinte s a ravasz őszintétlen brutalitás közt, sem az okozott fájdalmak, sem a helyes és logikus mérlegelés szempontjából nincsen különbség. Ezért gondolom, hogy annak, ha rövid történeti szemlét tartok e rendszerek főtypusai felett, van bizonyos aktualitása, mert a dolgok különbségét és hasonlatos voltát, azok áttekintést nyújtó egymás mellé állítása domborítja ki legszembeötlőbben. Végig akarok e végből tekinteni azokon a tömeges kényszerkivándoroltatásokon, melyek révén a zsidók és mórok Spanyol-, a hugenották Francia-, az értelmiség zöme Oroszországból kiűzettek. E szemléhez függelékül még csak azt a nagyarányú polgárcserét fogom megvilágítani, mely most van Török- és Görögország területén folyamatban. Adataim, részből eredeti forrásmunkákból merítve, igen bőven vannak, de csupán a legjellemzőbbek bemutatására kívánok szorítkozni.

Don Modesto La Fuente, elsőrangú spanyol történétíró. *Historia General de Espana* című tizenhat kötetes művének ötödikében a 8-ik fejezetet a zsidók kiűzetésének előadására szentelte. A maga kenetteljes írmodorával elmeséli, hogy alig hangzott el a hálaadó istentisztelet Granada templomaiban a szerencsés szabadulásért a mohamedán móroktól, akiknek legyőzetésük után emberséges feltételeket szabtak, ha Hispániából önként kivonulnak. Azokkal ellentétben 1492. évi március 31-én megjelent a kereszténnyé nem lett zsidók erőszakos eltávolítását elrendelő edictum. Abban szigorú parancs foglaltatott, hogy 4 hónap alatt okvetlenül távozzanak el. E határidőn belül megengedettett, hogy ingó és ingatlan javaikat eladhatják, de az ismeretes merkantil közgazdasági felfogás miatt, sem aranyat, sem ezüstöt, sem bármiféle vert pénzt nem volt szabad a birodalomból magukkal vinniök. Mentegeti Castiliai Izabellát és Arragoniai Ferdinándot (*los reyes Catholicos*), akik jószívűek voltak, amit a mohamedánokkal szemben is megmutattak. Most azonban aláírtak egy olyan szigorú rendeletet, mely jellemöknek egyáltalán nem felelt meg. Abban ugyanis kimondatott, hogy a jelzett határidő eltelte után a kiűzöttek minden értéke el fog koboztatni. A spanyol honosoknak pedig megtiltatott, hogy a negyedik hónap eltelte után amazok közül valakit házukba fogadjanak, vagy bármely segélyben részesítsenek. Azok elődei századokig éltek ott. Kikergették őket megszokott tűzhelyeik mellől az általuk el sem képzelhető idegenbe, mert spanyol uralom alatt levő területre nem volt szabad menniök. Április havában a rettenetes Torquemada inquisitor még egyházi súlyos büntetésekkel is megfenyegette azokat, akik a kiűzötteknek akármilyen módon támogatást nyújtandottak. Nem volt megengedve az érintkezés velök, s élelmiszert sem volt szabad

adni azoknak. Képzeltető az illetők kétségbeesése és kitörő fájdalma. Az a négy hónap valóságos siralomházi haladók volt. Ilyen körülmények között javaikat alig értékesíthették. Egy-egy ház egy-egy számárért, a szőlőik egy vászon- vagy posztódarabért pazaroltattak el. Az utolsó hetekben és napokban már arra vetemedtek a zsidók, hogy mégis varrtak ruháikba, vagy magukkal vitt állataik szerszámaiba aranyat. Mások lenyelték, a nők másképp rejtették el azt. Rémitő volt a kép, melyet kivonulásuk nyújtott s még a kegyetlen spanyoloknak is, ha látták, megesett a szívének rajtuk. Lucia Marineo „Cosas Memorable” című munkájában szemléltetően írja le szenvedéseiket, fájdalmas visszapillantásaikat szülőföldjükre, sóhajaikat és panaszaikat azokra, akik ezt a nyomort mérték reájuk. La Fuente pedig lefesti azt a szenvedést, mely útjukon Afrikába a portugál részekén érte őket. Csekély vagyontörödékeiket, sőt életüket, sokaktól női becsületüket is elvették. Kirabolták őket az arabok, a keresztények egyaránt. Sok veszett el közülük, mielőtt Törökországba, a Levantébe stb. eljutottak. Angliába és Hollandiába is került belőlük. Spanyol anyanyelvűket századokon át megtartották sok helyen, ahol az iparban és kereskedelemben helyezkedtek el. Az amsterdami gyémántcsiszoló ipart úgyszólván megteremtették. Ily nyomás mellett a keresztény hitre egy sem tért át közülük, pedig több, mint 180.000 vándorolt ki. Bayazet török császár, midőn ezekről értesült, azt mondta: „Ezt a királyt nevezitek ti okos politikusnak, aki a maga birodalmát szegényíti el, hogy az enyémet gazdagítsa?” Mindennek oka a fanatizmus volt.

Ha lehet, még kegyetlenebb erőszakos kivándoroltatás volt a, móraké, vágy helyesebben a moriscoké, t. i. a megkeresztelt araboké. Ezek száma jóval meghaladta a kiűzött zsidóknak négyszeresét s elfogulatlan írók 800.000-re teszik azt. Sokkal később, a XVI. század végén és a XVII. elején, következett be. Enyhítő körülmény a spanyolokra nézve e tekintetben az, hogy a mórokkal nekik két századon át roppant bajaik voltak. Mikor már Spanyolország egységes állam volt is, 1562-1567. a granadai moriscok, igaz, hogy a spanyolok erős elnyomása folytán, fellázadtak s vérengzéseket követtek el. A spanyolok hitüket, nyelvüket vették el tőlük, mire a mórok szintén erőszakoskodással feleltek. Ezek a zavarok elmúltak. A nagy mór kivándoroltatás idején azoknak már csak híre volt s a benn maradt mórok mind felvették a keresztény vallást és elszéledtek a legtöbb spanyol tartományba. De a fanatikusok azzal gyanúsították őket, hogy megtérésük nem őszinte. Ez a gyanú azonban csak másodrendű tényező volt a kiűzetésnél. A fő abban állott, hogy az afrikai berberok, a spanyol moriscok vérrokonai, kalózkodásaikkal nyugtalanították a spanyol hajózást és állítólag összeköttetést tartottak fenn spanyolországi vérrokonokkal, akiket az európai

államokkal kilátásban volt újabb háborúk esetén a spanyol politikusok nem tartottak megbízhatóknak. Szívesen fogadták ennél fogva az egyházi férfiak folytonos piszkálódását, s a lelkiek tekintetében mutatkozó szakadatlan nyugtalanságát. Ekkor III. Ferdinánd volt a király, ennek pedig főtanácsadója gróf, később herceg Lerma, akinek a gyenge fejedelem egészen a hatalmába került. A kiűzés most nem egyszerre, hanem tartományonként történt. Sokáig vonakodott a király a kiutasító edictum aláírásával. De mikor már a sok ostrom elől nem tudott menekülni, belátván, hogy súlyos, mélyreható elhatározást várnak tőle, e szavakkal vélte a felelősséget elhárítani magától: „Nagy elhatározás ez, mondá, tegye meg Ön, herceg”. Ez azután Valencia tartománnyal kezdte az operációt, miután roppant előzetes intézkedéseket tett a különböző belföldi és külföldi spanyol hajóknak és katonaságnak készenléthe helyezése végett. Azok befejeztével 1609. évi szeptember 22-én adatott ki a kiutasító rendelet, melynek értelmében a moriscoknak négy, mond négy nap alatt kellett mulhatatlanul Valencia tartományból távozni. Leírhatatlan az a zavar, melybe a rosszat csak sejtő mórokat döntötte. Látták, hogy" ellenük készül valami, de ezt a csapást nem várták. A rendeletben meg volt állapítva, hogy a kiadatása utáni harmadik napon mindenkinek mely kikötőbe, mely hajóra kell mennie. Csak azt vihették magukkal, ami a testükön volt. A hajón ellátást kapnak. Aki a harmadik napon valamely moriscot az úton vagy otthon talál, azt kirabolhatja, bántalmazhatja, sőt megölheti és pedig büntetlenül. Halállal sújtattak azok, akik egy moriscot vagy valamely dolgát elrejtették. Minden nagyobb községben száz morisco maradhatott vissza azok közül, akik legtöbb kereszténységet tanúsítottak, hogy a lakosságot a föld megművelésére betanítsák. A 4 évnél fiatalabb gyermekek is maradhattak, ha ezek és szüleik kívánták. A hat évesnél fiatalabbak anyjukkal szintén maradhattak, de a mór apának távoznia kellett. Európán kívüli spanyol területen hajókon, vagy kocsikon sehova sem mehettek. Mindenütt előre kijelölt állami megbízottak fogadták őket, akik hajóra szállításukat ellenőrizték. Négy megnevezett spanyol kikötőn át Algírba, Tuniszba, Oranba és más afrikai kikötőkbe vitorláztak, ahol aránylag jól, kellő vendégszeretettel fogadták őket, de a kikötőig régi keresztény spanyol útonállók közülük számosakat kiraboltak, sőt megöltek, mivel a hatóságok nem bírták megfékezni a csöcseléket. Számos mór sietett elhagyni azt az országot, mely velük így bánt és saját költségükön fogadtak hajósokat, hogy mielőbb meneküljenek onnan. De ezek is rosszul jártak, mert őket meg a hajósok uzsorázták ki és bántalmazták. Meg kellett ezt a forgalmat tiltani, mert gyilkosságok és a nőikkel szemben erőszak tömegesen merültek fel. A történeti munkákban számtalan egyes eset részletesen van leírva. A kifosz-

tottak azután éhséget is szenvedtek. Általában engedelmeskedtek és tűrtek a kiűzöttek; de egyes helyeken tömörültek s ellenállást fejtettek ki, azonban ezt nagyon megkeserülték. Büntetésül megcsonkították, megölték, felnégyelték őket. A püspök csak annyiban kért enyhítést, hogy a 12 éven aluliak visszamaradhassanak, az ilyeneket azután *sub conditione* újra megkeresztelték, t. i. ha az első keresztelésük nem lett volna érvényes. E tartományból így négy nap alatt 55 ezer embert távolítottak el. Következett erre Andalúzia, Aragon, a két Castilia és Estramadura megtisztítása. Egyes helyeken már hosszabb távozási időt engedtek meg. Érdekes, hogy a földesurak is közbeléptek és ki akarták eszközölni, hogy a moriscok birtokaikon maradhassanak, mivel nélkülük nem tudták megművelni földeiket. Volt nem egy földbirtokos, aki mór jobbágyait a kikötőig kísérte és útközben oltalmazta őket, mert annyit köszönhetett nekik. Ezek a mórok rendszeren sokat dolgoztak, minden tartozásaikat pontosan fizették és mégis gyarapodtak, mert értettek a szorgalmasan végzett munkához és igen keveset fogyasztottak. Szaporodtak is mindenütt, mert nem kellett katonáskodniok, t. i. nem bíztak bennük és semmiféle életlő szenvedélyük nem volt. Egyes elfogulatlan spanyol krónikások, mint Escoluno és Luis Cabrera munkáikban részint mint szemtanuk, részint szava-hihető megfigyelők közlései alapján megállapították, hogy sok-sok virágzó vidék ennek a rémítő kivándoroltatásnak következtében sivár pusztasággá lett. A spanyol nép sok jó tulajdonsága mellett ugyanis a tevékenység, szorgalom és tanulékony-ság erényeivel nem dicsekedhetik. Spanyolországi tartózkodásom alatt ennek káros nyomaival, annak általam átutazott minden táján, ahol nem voltak még maradványai a mór kultúrának, léptenként találkoztam. Az ilyen embertelen és oktalan népesedési politika nem is vezethet más eredményre. Nem csupán ez, de ez is okozta azt, hogy az a természettől annyi mindennel megáldott nemzet és ország az elmaradottság fogalmának megtestesítője lőn.

Hogy az okos népesedési politika milyen fontos tényezője a nemzetek nagyságának, azt a franciák követésre nem való példája mutatja. A XIX. század elején 25 millió francia létezett 19 millió angollal szemben. Ma az angolok számának alig teszik egy negyedét. Annak a politikának egyik nem legkisebb bűne a népesség legjavát képező hugenották irtása és kényszerkivándorol[ás] tatása, melyről itt meg kell emlékezniem. A francia protestánsok hugenot elnevezéséhez semmi köze a Hugónak. Az elferdítése a svájci eidgenossének, iguenot, amiknek vallották magukat a genfi franciák, akik a protestantizmust bevittek Franciaországba, melynek újkori benső történelmi eseményeivel szoros kapcsolatban jelentkezik. Hiszen nyolc hugenotta polgárháború tartotta azt lázas benső forrongásban. Annak

a nagy és szép országnak pártjai három századig használták fel a felekezeti taktikai eszközül hatalmi céljaik elérésére» Volt ott is vallási fanatizmus, de amellet voltaképp a politikai pártvillongások pusztítottak talán leginkább. A hatalmon lévők a hugenottákat majd halálra üldözték, ha bírtak velük, majd szövetkeztek velük, ha náluk pillanatnyilag erősebbeknek bizonyultak. Sőt az uralkodóház várományosai a trónra, mint IV. Henrik, protestánsokká lettek. Ez a király azután, hogy trónját megtarthassa, tudvalevőleg katholizált, amit azzal okolt meg, hogy Paris csak megér egy misét. Két olasz nőnek. Medici Katalinnak és Máriának volt nagy része abban, hogy ez a sorozata a francia polgárháborúknak olyan kegyetlenné vált. Ők a hugenották kiirtására Spanyolországgal is szövetkeztek, amivel szemben meg nem csodálhatni, ha a protestáns főurak toborzott német csapatokkal állottak elibük. Mikor a francia udvar már semmiképp sem bírt velük, mert a gazdag protestánsoknak kitűnő hadvezérek voltak, a legvérlázítóbb merényletekre vetemedtek. így történt az, hogy 1572-ben Szent Bertalan napjának, augusztus 24-dikének 25-re virradó éjjelén közvetlenül a Louvre mellett fekvő St. Germain en Laye nevű templomban meghívással összegyűjtötték a protestánsok színét-javát s ott orozva 5000 előkelő hugenottát gyilkoltak le, amivel egyidőben a vidéken 30,000 protestáns lelte halálát. A hugenották azonban nem hagyták magukat, hanem további lankadhatatlan vitéz küzdelemmel szorosán körülírt szabad vallásgyakorlatot biztosítottak maguknak és 1598 évi április 13-án a híres nantesi edictumot vívták ki. De habár XIII. Lajos 1614-ben esküvel újból megerősítette, utó dai, XIV. Lajos es a többiek, nem nagy tiszteletben tartották, sőt az utóbbi 1685 október 23-án azt forma szerint is visszavonta. Erre megindultak a hugenották rettenetes üldözései és hanyathomlok menekülései Franciaországból. 3 millió hugenottából ekkor részint elpusztult, részint kivándorolt 1 millió, az otthonmaradtak pedig inntul folytonos szorongatásnak voltak kitéve, egészen a nagy francia forradalomig. Az erre beállott viszontagságok alatt sem élvezték a teljes egyenjogúságot a többi francia honpolgárokkal. A Code Napoleon és a Bourbonok Alkotmány Chartája elvileg ugyan elismerte polgári és politikai jogait, de tényleg egészen a júliusi forradalomig sok sanyargatáson mentek keresztül, melyeket nem tudtak mindig elviselni s elődeik példáját követve, kiszivárogtak az országból. Annak a vérvettségnek, melyet a hugenották, bizonyára nem önkéntes kivándorlása okozott, a francia nemzetre nézve kiszámíthatatlan káros következményei voltak. S azokat a maga nyugtalan, és nyugtalanító viselkedése s az erkölcsi által okozott születési viszonyszám súlyedése mellett ma is viseli. A biztonságáért érzett mostani, histerikusnak nevezhető aggoda-

lom nem utolsó okát a vérvesztés több százados folyamán kívül még az is képezi, hogy legjobb, legképesebb és legértékesebb elemei tömegesen olyan országokba vándoroltak M és ott előmozdították az idegen kultúrát, melyek hangulata nem volt és ma sem barátságos hazájukkal szemben. Franciaország erőviszonyai a hugenották kiűldözése nélkül, testi, szellemi és valóságos hatalmi tekintetben mindenesetre másképp alakultak volna.

A kényszerkivándoroltatásnak talán legsötétebb háttérű fajtája a cárizmus összeomlása után bekövetkezett oroszországi forradalom nyomán keletkezett. Ez a felfordulás egy évszázaddal vetette vissza a világnak terület tekintetében második, népességileg harmadik birodalmát. Ha helyem, illetve időm volna, annak méltatásával igen bőven kellene foglalkoznom, mivel az orosz állapotok széles körökre gyakorolnak nagy befolyást, de hatásuk földirati fekvésünk és adott politikai viszonyaink folytán minket is nem csupán közvetve, a világ-gazdaság révén, hanem közvetlenül nagyon közelről érintenek, sőt Európa e részének jövője főleg Oroszország alakulataitól függ. Naponként már évek óta számos értesítés jön onnan, de azok helyes mérlegeléséhez nem képeznek szilárdabb alapot. Keletkezett azonban egy egész irodalom, mely tudós, elfogulatlan és élesen látó szerzők beható műveivel gazdagodott és gyarapszik folyton. Ennek figyelmesebb tanulmányozása a sok zűrzavarosnak látszó részletből az ottani helyzet képét engedni látnunk, de természetesen csak akkor, ha a korábbi Oroszországot és az orosz nemzet lelkiségét már ismertük. Mert az egészen más világ, mint a miénk. Megértéséhez az orosz irodalom és a nyelv szolgáltatják a kulcsot. Jelen feladatomból szempontjából legalább néhány főbb vonással kell azt jelezni. Az orosz nép alapján véve igen tehetséges, de rendkívül elmaradt és málázó természetű, alkatelemei kis részben európaiak, hanem geográfiai helyzeténél, érintkezéseinél és vegyületénél fogva túlnyomólag ázsiaiak. Magával úgyszólván jót tehetetlen; ezt bizonyítja történelme is. Hiszen a normanok szervezték kezdetben, az idegenek vezetése csaknem szakadatlan volt mindig, de azok nem alakították át, hanem maguk alakultak hozzája. Sajátságos öntudata és önérzete van. Benső meggyőződése, hogy neki van hivatása az emberiséget megváltani. Az ő életformái, hite szerint, az igazán jók és a kommunizmus iránti fogékonyság a falusi vagyongözösség, a mir hatásának tulajdonítandó. Vallásossága a fanatizmus jellegével bír, de ezzel a fatalizmus is karöltve jár. Ez magyarázza meg, hogy a jelenleg uralkodó rendszernek összes nyomasztó visszasságait és szertelenségeit példátlan türelemmel viseli. A kommunizmus főtényezői az orosz parasztot ismervén, annak kedvében járnak és nagy- és közép-birtokból 30 millió deszjatinát engedtek át neki, míg az állam

csak 2 milliót tartott meg. A magántulajdon szentségének hozott ez áldozatért a szovjetek uniója az ipar, kereskedelem és bankok igazgatása terén kárpótolja magát, természetesen mindent elsilányítva, bár vannak értesítések, melyek szerint a collectivisztikus trustok bizonyos sikereket is tudnak felmutatni. Engedményeket tesznek az idegen vállalkozók közül többeknek, de a concessionizmus a maga egészében csütörtököt mondott. Az anyagi és szellemi kultúra hihetetlen visszaesést mutat. A városok, Moszkvát kivéve, elcsenevésznek és a másik székhely, Leningrad, a régi Szentpétervár, csaknem romokban hever. Behozták a numerus clausust – a polgári elemekkel szemben. Ezek alig jutnak be az egyetemekre. Velük szemben az ellenforradalmak, a Kolcsák, Denikin és Wrangel nevei által jelzett felszabadító vállalkozások, az ellenfél jobb szervezettsége és a nyugati hatalmak igazi támogatásának elmaradása következtében nem vezettek sikerre. A két mozzanat, a kommunizmus és a most nevezett vereségek együtt teremtették meg azt az igen nagyfokú kényszerkivándorlást, melyhez létszámra nézve magában véve hasonló eddig a világhistóriában sohasem fordult elő. És ez az áramlat egyre tart, mert a szovjet-unió kormánya a rémuralommal, azonos. A Cséka, azaz a Csreznicsajná komisszia, vagyis a rendkívüli bizottság, valóságos terror szerve annak. Méltó folytatása a cári idők harmadik departementjának. Belső szervezetét egy német orosz hírlapíró, Popov György, az idén Frankfurtban kiadott munkájában a saját személyes és fájdalmas tapasztalatai alapján bőven és szemléltetően ismertette. Legújabbán Gopelunak hívják (Gossudarstvennoje Policeiszkája Upravlenije = birodalmi rendőri igazgatás), de lényegben nem változott meg. Kifelé is dolgozik, hiszen nem régebben tanulmányúton lévő német tanulókat fogatott el, akik hónapokig szenvedtek annak rémes börtöneiben, hogy túszaik legyenek a lipcsei törvényszék előtt álló kommunista vádlottak biztonságának céljaira; ott is maradtak a német diplomácia minden erőlködése dacára. Hatása a külföldön is érvényesül, amire a legjobb példa a szófiai merénylet. Az orosz emigrációt némelyek (műveit és félművelt) világszerte 3 millióra teszik; ezek saját szervezete az európaiat valamivel kevesebbre becsüli. Egy jó csapat nálunk is menedéket talált. Közülük többeket személyesen ismerek. Hangulatuk természetesen igen nyomott, sok helyen kétségbeesett. Hiszen jórészt a jómódú, sőt dúsgazdag értelmiséghez tartoznak, most pedig nemcsak igen közönséges, hanem alacsonyrendű, sőt, különösen a hölgyek, néha hercegnők, közelebből ki sem mondható foglalkozásuk révén tartják fenn magukat. Ha Dante látná őket és észlelné azt az elzüllöttséget, mely miatt szenvednek, pokláknak körzeteit talán még néhányval szaporítaná. Ez az emigráció a szláv országokban bizonyos enyhülésnek örvend. Vannak iskoláik, egyleteik, hírlapjaik, melyek olvasása reánk is tanul-

ságos lehet. Azok apostoli munkát végeznek a jövő pánszlávizmusa számára. Nem olvadnak be, hanem oroszosítanak ezek az emigránsok, aminek a neoslavizmus tekintetében a következő nyelvei a jövőben egész Európára nézve beláthatatlanok.

Végre korunk egy egészen sajátos kényszerkivándorlásával kell foglalkoznunk, melyhez hasonló ilyen mértékben eddig szintén még sohasem fordult elő. A békediktátumok között fordult elő a sévresi is, melynek rendeltetése az volt, hogy Törökországot eltüntesse a térképről. Ezzel összhangzatban a nyugati hatalmak, főleg Anglia, az imperializmus ördöge által megszállott hellén államot neki uszították a megcsönkített s még Kis-Ázsiában is feldarabolt török nemzetnek. De sem annak a mohamedán világban rejlő roppant háttérével, sem a török nép tömegléktanával nem számoltak. Mustafa Kemal pasa állott a görögök elé, akiket rendes szokás szerint, mikor rosszul mentek a dolgok, protektorai bizony cserben hagytak. Amaz kéréstelenül elpáholta őket, a megváltozhatatlannak hirdetett békeszerződést egyszerűen szétépte, helyébe hazájának érdekeit és jogait sokkal inkább megóvó másikat állított, melyet kénytelen-kelletlen nem csupán az ellenfél, de az érdekellentéteik folytán voltaképp tehetlenné vált nyugati hatalmak is elismertek. Ennek a szerződésnek egészével itt most nem foglalkozhatom, de a tárgyamra vonatkozó rész tekintetében keletkezett állapotokat egy folyó évi március havában kelt konstantinápolyi hivatalos egyénnek nyilatkozataival is megegyező tudósítás alapján kissé tüzetesebben ismertetem érdemesnek tartom.

A lausannei békeszerződés értelmében Törökország és Görögország kicseréli egymással a török és görög lakosságot. Ennek a kicserélésnek 1925 nyarára be kell fejeződnie. Másfél év óta Kis-Ázsiából, Görögországból és megfordítva olyan népvándorlás indult meg, amilyenre a középkor óta nem volt példa. Hónapokon át százezreivel vándorolt ki a kisázsiai görög lakosság több évezredes otthonából. A kivándorlók részint hajón, részint Konstantinápolyon át indultak új hazájukba. Leírhatatlan az a fájdalom, amellyel otthonuktól elbúcsúztak és az a nyomor és szenvedés, amit a több heti, néha több havi vándorlás folytán el kellett viselniök. A minap a török kormány a lakosság kicseréléséről hivatalos statisztikát adott ki. E statisztika szerint Kis-Ázsiából és a Törökországhoz csatolt szigetekről 1,800.000 görög vándorolt ki. 750.000 kaukázusi és Fekete-tengermelléki görögnek kivándorlása még folyamatban van. A Görögországból kivándorolt törökök száma ezzel szemben csak 350.000.

E statisztikával csaknem szórói-szóra megegyezik a görög kormány statisztikája, amely szerint eddig Kis-Ázsiából 700.000 görög jött Görögországba. 180.000 vándorolt ki kelet Tráciából, 70.000 a Kaukázusból, 50.000 a Fekete-tenger mellékéről és 50.000

Konstantinápolyból. Nyárig még több százezer kivándorlót várnak. A kivándorlók 60%-a asszony és 40%-a férfi, összesen 250.000 család. A 250.000 családból csak 50.000 család rendelkezik annyi vagyonnal, hogy egyelőre meg tud élni, a többi 200.000 az állam támogatására szorul. A görög kormánynak azonban nemcsak élelemmel kell őket ellátnia, hanem munkaeszközökkel, gazdasági felszereléssel stb., ha azt akarja, hogy belátható időn belül önmagukat láthassák el. A görög kormány a maga részéről mindent megtesz, hogy a menekültek helyzetén könnyítsen. Szó volt külföldi segélykölcsönről is. Máris szétosztott közöttük 500.000 hektár földet, ami részint a kivándorolt törökök birtokából, részint pedig állami birtokokból került ki. E célból Thessaliában és Macedóniában minden nagy birtokot felosztott, hogy a menekülteket földhöz és lakáshoz juttathassák. Ilyen módon eddig 140.000 gazda-családot sikerült Macedóniában elhelyezni, 7000 családot pedig Thessaliában juttattak földhöz. A telepítést a görög kormány községenként intézi, vagyis úgy, hogy azok a menekültek, akik azelőtt egy faluban laktak, most is lehetőleg együvé kerüljenek. Ezzel némileg enyhítheti az otthonukból való kiűzés fájdalmát.

Sok nehézségbe ütközött a szőlősgazdák, kereskedők és kereskedelmi alkalmazottak elhelyezése. Kezdetben ezen ügy segítettek, hogy a szőlősgazdákat Kréta szigetén telepítették le, ahonnan sok török szőlősgazda vándorolt ki. A létszám azonban, csakhamar betelt. A görög kormány most ezek részére szőlőket ültet, mindaddig azonban, amíg ezekből a szőlőkből meg nem élhetnek, megfelelő támogatásban részesíti őket.

Ugyancsak megoldhatatlannak látszott a menekült kereskedők és több százezer szőnyegmunkás problémája. Kezdetben attól kellett tartani, hogy ezek nyomorukban és elkeseredésükben kommunistákká lesznek. Az elmúlt évben valóban több ilyen kommunista zavargás is volt és ki lehetett mutatni, hogy a kommunisták többnyire a menekült munkások soraiból kerültek ki. A kormány intézkedésére azonban több gyárat építettek, amelyekben a munkások ezreit helyezték el és a kommunizmusnak így elejét vették.

A török és görög lakosság kicserélése végéhez közeledik. A görög kormány anyagi erejét meghaladó áldozatot hozott a menekültek segélyezésére és megmentésére. Már úgy látszott, hogy Görögország nem bírja el ezt az új megterhelést és össze-roppan alatta, azonban most már túl van feladatának nehezebbik részén. Annyi azonban megállapítható, hogy ez a modern népvándorlás mély nyomokat hagyott hátra a görög nép kedélyében, de a térképen is. Kis-Ázsiában ma már csak kivétel a görög, pedig a kisázsiai tenger melléknek ős lakosa volt. Ezzel szemben Görögországban és a Balkánon egyre kevesebb lesz a török.

Ennek az unikumot képező kivándorlásnak Görögországra nézve, bármilyen keserves is reá most, később nem jelentéktelen előnyös következményei lehetnek. Nagy tömegben kiváló földmívelőket nyert, miáltal sivár vidékeit virágoztathatja fel. Ipara a smyrnai szőnyegszövők nagy részével gyarapodni fog. Kereskedelmileg talán veszít, mivel a régi több ezeréves görög gyarmatokkal nem tarthat fenn élénkebb összeköttetést, politikailag azonban nyerhet azáltal, hogy kénytelen lesz lemondani olyan aspirációkról, melyek megvalósulása úgy sem volt soha nagyon valószínű. Fölszabadulását Görögország a philhellén nyugati hatalmaknak köszönheti, de azoknak most és a belátható jövőben annyi dolguk lesz a saját bajaikkal, hogy folytonos áldozatkészségükre komolyan nem igen számíthat. Az erők okos koncentrációja az ilyen ábrándoknál sokkal hasznosabb lehet jövőjére.

Ha már most az erőszakos kivándoroltatás első négy esetén, mert az ötödik egészen különös természetű, végigtekintünk, azt látjuk, hogy a véreinket ért kiüldöztetésben, az amazokban észlelt embertelenségnek, ha más és más alakban is, lényegileg minden eleme észlelhető. Látszólag talán kevésbé kegyetlenek, de a kipusztítás, a kiölés célzata a velejáró testi és lelki szenvedéssel épp úgy meg van bennük, mint azokban. De nemcsak az ethikai, hanem más szempont is súlyosítja a mi esetünkben elkövetett atrocitásokat, mert ha nem is mindig nyíltan, de agyafúrtan leplezett álnok ravaszsággal formszerűleg is jogellenesen mennek végbe. Maga az, hogy az úgynevezett utódállamok nem a saját erejük érvényesítése útján, hanem a nagy hatalmak most már mindinkább beismert tévedése révén jutottak területeinkhez, hatalmuk morális alapját nagyon ingoványosnak tünteti fel. De midőn az ajándékozás megtörtént, nekik általuk önként elfogadott, olyan feltételek szabattak, melyek az ilyen sadistikus barbarizmust kizárják, mert a nagyok az aprókban nem bízván, azok által elkövetett effélékért az erkölcsi felelőséget maguktól elhárítani kívánták. Helyesen teszi kormányunk, ha ezt a flagrans esetet a Népszövetség elé viszi s leleplezi az általánosságban dacosan tagadott, de az elszólásban konkrétan mégis bevallott szégyenletes eljárást. Nem akarok a kérdés ez oldalával foglalkozni, mert remélem, hogy a magyar nemzet jogos várakozásához képest minden meg fog, szükség esetén ismételve is, történni, aminek múlhatatlanul meg kell történnie. Itt most csupán azt a tagadhatatlan tényt akarom kiemelni[^] hogy az ilyen jogsértések folytán kivándorlási ügyünk módfelett komplikálódott. Saját területünk kivándorlásával még csak megbirkózhatnánk valahogy, de nekünk az elszakított részekből kiüldözött testvéreink kivándorlása is a nyakunkba szakadt, s azoknak bajaival is törődnünk kell, nemcsak a nemzeti érzelmközösségnél fogva, hanem mivel ellenesetben igen nagy

közérdekek forognának kockán. Ha mi az ellenséges indulatú utódállamok által kikérgetett és kint galádul megtagadott magyarjainkat nem karoljuk fel, a világ minden tisztességesen érző népe el fog ítélni bennünket. Továbbá kibott és minden gyámol nélkül hagyott véreink el fogának zülleni és világ-szerte szégyent hoznának fejünkre, aminek óva intő esetei már elő is fordultak. Végre beszélhetnénk-e az integer Magyarországról s minden megengedett módon aspirálhatnánk-e arra, hogy igényeink elismertessenek, ha úgy az elszakított részek hozzánk szító lakossága, valamint a kijózanodó világ elfogulatlan közvéleménye a természetellenes eljárás folytán elfordulna tőlünk? De még más okok miatt is nehéz és bonyolult kivándorlásunk ügye. Sohasem volt általában világszerte olyan sok baj a vándormozgalmak körében, mint mostanság. Továbbá a magyar állam és társadalom a legújabb korban sohasem állott a módfelett megsokasodott és súlyosodott igényekkel szemben annyira gyengén, mint mióta a rémítő kataklizma áldozatává lettünk. A kivándorlási kérdések akadályai hatványozódtak, mert sok ország, mely azelőtt a kivándorlókat, ha nem is mindig szívesen, de befogadta, most mereven és nagy ridegséggel egészben, vagy részben elzárkózik előlük. E tekintetben mindenképp az Északamerikai Egyesült-Államokra kívánok utalni. Az 1921 május 19-én hozott „percentum limit act” című törvényben kimondatott, hogy az 1910. évi népszámlálás (census) szerint az Unió területén lakó, de amerikai honpolgárokka nem lett nemzetiségek létszámának csak 3%-a engedhető be mint kivándorló. Kivételt képeznek a japánok és kínaiak, akikre nézve a törvénykezésileg teljesen független legfőbb törvényszék úgy döntött, hogy nem lehetnek az Unió polgárai. Azokat tehát az említett törvény egyáltalán nem bocsátja be. E rendelkezések által azt akarták elérni, hogy a főleg assimilálható északnyugati germán elemek menjenek be, az Európa délkeletén és Kis-Ázsiában élő nemzetek fiai pedig, akik kevésbbé kívánatosak, lehetőleg visszaszoríthatassanak. A bevándorlási főbiztos 1924 évi beható jelentése részletes statisztikai adatokkal mutatja ki, hogy a célhoz nagyon közeledtek, de azt úgy, ahogy akarták, még nem tudták elérni. Ezért 1924. évi május 26-án új bevándorlási törvényt hoztak, mely szerint az 1910. évi census szerinti létszámnak nem három, hanem csak 2%-a engedhető be. Ez a kívánatos és nem-kívánatos elemek viszonyszámait még inkább eltolta, amazok előnyére. Magyarországnak a quotája volt 1921-től fogva 5747, az 1924-iki törvény azt leszorította 473-ra. Oláhország viszony-számai 7419 és 603, tehát ottani magyarjaink is kiszorultak; t. i. az oláh kormány az oláhokat nem engedi ki, a magyarokat és németeket pedig kiüzi. Jugoszlávia quotái 6426 és 671 s Cseh-szlovákiáé 14.357 és 3073; innen az említettekén kívül főleg a tótok vándorolnak ki. A többi országok viszony-számai, 77.342 és

62.547 Angliáé, Németországi pedig 67.607 és 51.227; a többi germán államokéi megfeleltetnek. De két év múlva a teljes kizárás lesz a mi sorsunk is, miként Japáné és Kínáé. Van ugyanis az újabb törvényben egy szakasz, a 11-ik szekció 6. pontja, melynek értelmében 1927. évi július 1-től fogva, a quotát akkor kapjuk meg, ha az illető amerikai, de nem odavaló honosok létszámát 150.000-rel osztjuk, ami talán négyet-ötöt eredményezne, de kegyesek legalább 100 magyart bebocsájtani éppen úgy, mint a kínaiakat és japánokat. A célzatot tüzetesen megmagyarázta 1924. évi május 14-én dr. Jacob Gould Schurman, a tientsini Rotary Clubban tartott beszédében. Ez az úr akkor még amerikai követ volt Kínában és nemrégiben hasonló állásban a német birodalom fővárosába helyeztetett át. Ezt mondta: „Amerika most először kísérti meg, hogy a fajták vegyülésének nagy problémáját szabatos törvényi rendelkezések segítségével szabályozza és ellenőrizze. Azok által a bevándorlók számát szigorúan korlátozzuk és azokat gondosan kiválasztjuk. Ha Amerika nem is zárja ki teljesen az idegen elemeket, arra figyelemmel kell lennie, hogy nemzeti lelkiségét megőrizze. Megingathatlan akarunk, hogy az amerikai népből olyan homogén nemzetet alkossunk, mint bármely nagy nemzete Európának vagy Ázsiának. – E nagy feladat érdekében az Unió még a japáni, e 70 milliós folyton szaporodó nemzetnek érzékenységgel is szembeáll. Az idézett beszéd, melyet hivatalos állásban levő diplomata mondott, roppant felháborodást idézett fel Japánban, ahol a nép nagy megaláztatást lát e politikában és úgy háborog, hogy annak összeütközése az Unióval a nagy földrengés folytán csak elhaladt, de a jövőben éppen nincs kizárva. Érthető tehát, hogy az Unió még az olaszok reclamatioját és kérelmeit sem vette figyelembe. Mit remélhetünk *mi* e tekintetben? Ismeretes az Északamerikai Egyesült-Államok pánamerikai hatása az újvilág mind a két kontinensén. Nem lehet csodálkozni azon, ha most újabban Kanada és Argentína is utánozzák azt és nagy óvatosságot tanúsítanak bevándorlási politikájuk terén. A részletek igen érdekesek, de nem kedvezők reánk nézve. Mi marad hát a többé-kevésbé kizárt és nagyobb kivándorlással megvert országok számára? Kisebb mértékben Franciaország, ahol az autochton népesség stagnál, vagy hanyatlik és nagyobb mértékben Brazília, melyről elsősorban mindig és mindenütt szó van ma. Még a közel Keletet említem; ott egyes képzetesebb és ügyesebb egyének, főleg ha protekciójuk van, boldogulhatnak talán, de oda tömeges kivándorlásról szó sem lehet s attól jóakarátú, tapasztalt emberek óva intenek bennünket. Franciaország azonban manapság roppant politikai, gazdasági, különösen földművelési válságban leledzik. A francia hivatalos lap nemrégiben kimutatta, hogy mily nagy termékeny területek maradnak ott évről-évre megműveletlenül. A francia vidéki munkás a váró-

sokba özönlik; a háború a közerkölcsökben ott is nagy pusztítást vont maga után. A földművesek nem szeretik már a vidéket, hanem az iparvállalatok felé tolongnak s előbbi helyeik üresen maradnak, mert a földműves munka sokkal kevesebbet hoz. A nehéz és rosszul fizetett ilyen munka végzésére bretagneiákat, de idegeneket is, főleg olaszokat és lengyeleket, néha cseheket igyekeznek bevinni. Ezekre nézve nemzetközi megállapodásokat is létesítettek. A részletes jelentésekből végső eredményként az derül ki, hogy részint a rossz viszonyok, a franciák bizalmatlansága, de a kifejlődött verseny miatt is az a legokosabb, ha magyar kivándorlók oda nem mennek ki. – Hátra van a sok tekintetben méltán leszólt Brazília. Még az oláhok sem tudják más helyre kivarni magyarjainkat, mert kivándorlás útján csak úgy tudnak szabadulni tőlük. Ez a fő és az egyetlen céljuk a kivándorlás terén.

A Brazíliai Egyesült-Államok Uniója maga egy roppant világ. Terjedelme olyan nagy, mint egész Európa Oroszország nélkül, melynek közel 8 ezer kilométer tengerpartja van, az Atlanti-óceán mentén. Ott igen sok bámulatosan szép, de ugyanannyi rettenetes dolog is észlelhető. Éghajlata az északi részeken tropikus és subtropikus, a déli részeken azonban már sokkal mérsékeltebb. Ilyenek Sao Paulo, Paranna, Santa Catharina és Bio Grande do Sul államok. Ott tehát mindenféle lehetőség bőven van. Klímája a csodás tenyészet és iszonyú pusztulás okozója. Buckle Tamás szerint ott a civilizáció azért fejlődött ki csak nagyon későn, mert a gyöngé ember nem bír a természet erejével. Az afrikai nyugati partokról az erős és állandó légáramlatok szabályszerűen viszik az Óceán meleg páráit Nyugatnak, melyek az újvilág déli kontinense felett ellebegve a Csendes-óceán keleti partjaival párhuzamosan leterjedő Andesz hegyláncba ütköznek, s mint csapadék megteremtik a földgömb legvízdúsabb és termékenyítőbb folyamrendszerét. Braziliának az emberi kultúra erősödésével még óriási jövője van, tehát nem lehet azzal elintézni, hogy a bevándorolt népek pokla. Sok német és olasz telep tényleg virágzik ott. Egy német diplomatával, aki Délamerikában 6 évet töltött, onnan is házasodott, beszéltem, aki a telepítés tekintetében úgy nyilatkozott, hogy helye (én hozzáteszem: és embere) válogatja. Az olaszoknak szorgalmuk, alkalmazkodási képességük, nyelvük rokonsága a spanyollal és portugállal, ez utóbbi t. i. a leglatinabb nyelv valamennyiük között, továbbá kormányuk, s az itáliai társadalom példásan áldozatkész támogatása nagyon javára válik. A németek is kellő támogatásban részesülnek, ők különben megélnék még a jég hátán is. A magyarok számára ez sokkal veszedelmesebb világ, de mégis valamelyes világ, mely, ha a számtalan nehézségre elkészülve és kellően támogatva mennek ki, nem okvetlenül az elpusztulás színhelye. Miután a világ másutt elzárkózik előlük,

azt a kínálkozó lehetőséget nem szabad csupán megvetni, hanem menedéknek, de persze utolsó menedéknek kell tekinteni. Mielőtt ahhoz folyamodnánk vagy ezzel egyidőben mindent el kell követnünk, hogy minél kisebb mértékben legyen szükség reá. Szerintem például a magyar munkanélküliséget nem lehet, mi-ként egy nagyon nyomatékos hang mondotta, a kivándorlással szanálni, hanem ellenkezőleg, a kivándorlást kell jó általános és közgazdasági, de emellett igen okos és erélyes külpolitikával enyhíteni, hogy ez csupán mint ultimum refugium jöjjön tekintetbe. Még az angol munkaügyi miniszter is úgy nyilatkozott a múltkor a parlamentben, hogy a kivándorlás az odavaló munkanélküliségnek nem orvosszere. Pedig hány gyarmata, hány százmillió font sterlingje, minő gyakorlati erős és ügyes, áldozatkész társadalmi szervei vannak Angliának és láttuk, hogy irányában még az Északamerikai Unió is mily kíméletes. Igen tanulságos mindannak figyelmes és megértő rendszeres tudomásulvétele, amit a kivándorlási országok kivándorlók érdekében tesznek. Nevelik, az útra előkészítik, anyagilag, erkölcsileg és külpolitikailag diplomáciájuk útján, de nemzetközi megállapodásokkal is hathatósan támogatják őket. Mi ennyit nem tehetünk, mert anyagilag nem is bírjuk, nem is tudjuk. De ha jobban bírnánk és sokkal inkább tudnók is, nem volna elég. Nem szabad egy pillanatra sem elfelednünk, hogy a magyarok kivándorlásának zöme nem a megcsonkított, hanem az elszakított Magyarországból indul ki. Mind a kettőre hatnunk kell, ha nem akarjuk, hogy a kivándorlási ügy reménytelenné váljék és a magyarság akut és gyors elvérzésének csak a végveszéllyel, az elpusztulással megoldódó kérdésévé legyen. A nemzet életösztönének kell erre ráeszmélnie. A kivándorlást mint létkérdést kell kezelni az egész magyar társadalomnak, de különösen azoknak, akiknek szent és nagy felelősséggel járó feladatát képezi, hogy ezt az ügyet tettel vagy tanáccsal szolgálják. Évtizedek óta hirdetem ezt és mint minden alkalommal teszem, most is a tőlem tehető nyomatékkal utalok erre.,

A részletes teendőket e helyen jelenleg nem fejtegethetem, azért erről többet most nem mondok, hiszen e részben még minden in fieri van; hanem egy idevágó idézzel fejezem be máris hosszúra nyúlt előadásomat. A XVII. században volt egy nagy emberünk: gróf Zrínyi Miklós (élt 1620–1663-ig). Ő a magyar nemzet legkitünőbb hű fiai közé tartozott, akinek érdemei, mint költőé, íróé, bölcs államférfiúé és tanult győzedelmes katonáé, elévülhetetlenek. Egy kis iratában, melynek címe: „A török Áfium (Opium) ellen való orvosság”, egész lelkét önti ki, hogy a magyarok életösztönét, vitalitását hatótényezővé ébressze és fokozza. Szerinte akkor, az ő korabeli szomorú, szinte kétségbe-ejtő viszonyok közt is volt a nemzetnek akarata, életereje, mely-től megmentését egyedül várhatja. Értekezését így zárja be:

„Magyarok, mi vagyunk magyarok ? Ha Váradot nem vesszük vissza és Erdélyt (tegyük ma hozzá: végleg) elvesztjük; ha nem is hadakozunk, azt ne említsük többé! Úgy hallom, Brazíliában van elég pusztta föld. Kérjünk ottan egy tartományt és csináljunk kolóniát. De aki bízik Istenben s van benne csak egy csepp magyar vér, az Deborah énekével ajkán küzdjön váltig”. Ez annyit jelent, hogy ne hagyjuk el magunkat, hanem bízzunk Istenben és vitalitásunkban és hittel jövőnkben s utolsó erőnk megfeszítésével járjunk túl még halálos ellenségeink álnok,, gonosz eszén is !

Gaál Jenő.